

УДК 332.01

О. Піменова, асп. (КНУ імені Тараса Шевченка)

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОБСЛУГОВУЮЧА КООПЕРАЦІЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Досліджено ефективні соціо-екологоекономічні форми господарювання в аграрному секторі економіки України за умов глобалізації. Проаналізовано досвід Німеччини становлення та функціонування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Обґрунтовано важливість розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні.

Ключові слова: аграрний сектор, соціо-екологоекономічні форми господарювання, сталий розвиток, соціальне партнерство, некомерційні виробничі об'єднання, інституційне забезпечення.

Исследованы эффективные социо-экологоекономические формы хозяйствования в аграрном секторе экономики Украины в условиях глобализации. Проанализирован опыт Германии становления и функционирования сельскохозяйственной обслуживающей кооперации. Обоснована важность развития сельскохозяйственных кооперативов в Украине.

Ключевые слова: аграрный сектор, социо-экологоекономические формы хозяйствования, устойчивое развитие, социальное партнерство, некоммерческие производственные объединения, институциональное обеспечение.

Effective socio-ecologoeconomic forms of economy in agrarian sector of Ukraine under globalization are studied. Germany experience of formation and functioning agricultural serve cooperation is analyzed. An importance of development of agricultural cooperatives in Ukraine is confirmed.

Keywords: agrarian sector, socio-ecologoeconomic forms of economy, sustainable development, social partnership, non-commercial production unions, institutional ensuring.

Розвиток сучасної світової економіки характеризується певними особливостями, серед яких вплив глобалізаційних процесів на національні ринки. В умовах ринкової економіки для України важливого значення набуває проблема приєднання до світових інтеграційних процесів, зменшення рівня закритості та побудови оптимальної розвитку вітчизняного аграрного сектору з урахуванням міжнародних стандартів. Аграрний сектор є однією з найперспективніших експортних галузей національної економіки України.

Проблеми конкурентного розвитку господарювання в умовах глобалізації висвітлені у працях таких учених як: В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Д.О. Баюра, М.А. Булат, В.М. Геєць, Н.І. Гражевська, А. Ковальський, Ю.М. Лопатинський, Л.В. Молдаван, А.В. Назаренко, Н.А. Новічкова, П.Т. Саблук, С.О. Савицька, А.В. Шегда та інших.

Водночас, незважаючи на вагомість даної проблематики й посилену увагу до неї багатьох провідних дослідників, окремі аспекти становлення конкурентних форм господарювання в системі аграрних відносин України за умов глобалізації, орієнтованих на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва все ще залишаються недостатньо вивченими.

Мета роботи – вибір конкурентної соціо-екологоекономічної форми господарювання в системі аграрних відносин України за умов глобалізації для досягнення стійкого динамізму в сільському господарстві була досліджена в даній роботі.

Конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі залежить від багатьох чинників, серед яких – вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрних відносин України.

На думку російської вченої Н. А. Новікової, глобалізація сільського господарства – це економічний процес формування всеохоплюючого реального сектору, який забезпечує існування всього людства та світової фінансової системи, яка його обслуговує, сутність якого визначається кооперацією всіх виробників та споживачів з використанням колективної системи рахунків [1, с. 36].

В сучасних умовах, на нашу думку, виділяються два напрями розвитку глобалізаційних процесів у сільському господарстві:

- розвиток агробізнесу, який передбачає створення великих національних і транснаціональних сільськогосподарських компаній;

- розвиток кооперації, заснованої на об'єднанні сільськогосподарських виробників, з метою виведення продукції своїх членів на міжнародні продовольчі ринки;

Перший напрям більшою мірою притаманний країнам Латинської Америки і Африки та країнам пострадянського простору. Серед головних особливостей розвитку країн Латинської Америки можна, на наш погляд, виділити аграрний експортно-сировинний характер виробництва, панування латифундій в сільському господарстві, перенаселення міст, низький рівень життя більшої частини населення тощо.

На думку професора сільськогосподарської та ресурсної економіки Каліфорнійського Університету Алена де Жанврі, до головних проблем латифундистського сільського господарства Латинської Америки відноситься стагнація сільськогосподарського виробництва та збільшення бідності в сільських районах. Вчений в своїй праці "Аграрне питання та реформи в Латинській Америці" обґрунтував, що результатом аграрної кризи є дуже низька оплата праці сільських мешканців та експортно-орієнтований характер сільськогосподарського виробництва. Панування латифундій призводить до винищення селянства. Серед негативних наслідків такої моделі господарювання в сільському господарстві Ален де Жанврі виділяє виникнення екологічної катастрофи, зниження народжуваності, міграцію сільського населення в міста, обезземелення селянства тощо [2].

Крім того, великий агробізнес, як форма господарювання, не сприяє сталому розвитку сільського господарства, оскільки призводить до погіршення навколишнього середовища, зниженню якості сільськогосподарських земель, збільшенню обсягу земель, що схильна до ерозії ґрунту, витісняє малопробиткові трудомісткі види виробництва, а з ними – і зайнятих людей, що призводить до міграції сільського населення у великі міста на заробітки та обезлюднення сільських поселень.

Другий напрям розвитку глобальних процесів у сільському господарстві, пов'язаний з розвитком об'єднань фермерів у сільськогосподарські кооперативи та їх союзи, що успішно конкурують на національних і міжнародних ринках з великими бізнесовими компаніями.

Малі та середні господарства, які представлені у вигляді особистих селянських та фермерських господарств в Україні, забезпечують не тільки виробництво основних видів сільськогосподарської продовольчої продукції, а в повній мірі реалізують екологічну та соці-

альну функції сільського господарства, оскільки вирощують переважно екологічно чисту та органічну продукцію у власних господарствах, яку не лише особисто споживають, але й реалізують на ринку, також забезпечують самозайнятість та зайнятість членам родини. Однак, конкурувати з великими торговими аграрними підприємствами особистим селянським та фермерським господарствам важко, оскільки конкурентоспроможність сільськогосподарського виробника залежить не тільки від виробництва навіть якісної сільськогосподарської сировини, а також значною мірою від наступних стадій просування продукції від виробника до споживача: переробки, постачання, маркетингу, сервісу, реклами, збуту тощо. Тому об'єднання фермерських та особистих селянських господарств значною мірою розширюють їх можливості у сфері обслуговування та просування сільськогосподарської продукції, сприяють зміцненню їх економічного становища. На наш погляд, сільськогосподарська кооперація є формою ефективного функціонування малих і середніх господарств в системі аграрних відносин за умов глобалізації.

Перші сільськогосподарські кооперативи з'явилися в Німеччині в XIX ст. Відомий німецький кооператор Райффайзен у 1864 році заснував перший сільськогосподарський кооператив, а в 1877 році – перший союз сільськогосподарських кооперативів в Німеччині. Для того, щоб набути переваг сумісних закупівель у 1881 році Райффайзен заснував перше торгове товариство, перший товарний центр. Це стало важливою подією у розвитку сільськогосподарської кооперації і сприяло появі подібних товариств у різних регіонах Німеччини.

Основні принципи функціонування кооперативу, започатковані Райффайзеном: самодопомога, самоадміністрація, самовідповідальність. На думку Райффайзена, кооператив це:

- така форма господарювання при якій селяни, об'єднуючись зберігають господарську самостійність;

- економічно та юридично незалежна організація, головна ідея якої допомогати своїм членам та захищати їх економічну незалежність та економічну стійкість;

- організація, для створення якої необхідно мінімум 7 членів, а членство є добровільним та відкритим;

- організація, в якій члени кооперативу повинні робити пайові внески пропорційно до обсягів діяльності з кооперативом.

Головні завдання, які реалізують сучасні німецькі кооперативи "Райффайзен":

- постачати своїм членам засоби та предмети праці для ефективного господарювання (комбикорма, добрива, насіння, сільськогосподарську техніку тощо);

- допомагати в організації доставки виробленої сільськогосподарської продукції до пункту переробки;

- організувати переробку більшої частини сільськогосподарської продукції: зерна, картоплі, овочів та фруктів, винограду, м'яса птиці тощо та поставку фермерам палива з власних складів;

- організувати дорадчу службу, яка консулює фермерів з виробничих питань, надає інформацію з аграрного менеджменту, маркетингу, нових виробничих технологій тощо.

Більш того, німецькі кооперативи "Райффайзен" виконують найважливішу соціальну функцію – забезпечення зайнятості сільського населення, а також забезпечення сільського населення життєвонеобхідними товарами. Сільськогосподарські кооперативи "Райффайзен" сприяють розвитку інфраструктури в сільській місцевості, оскільки будують садівничі супермаркети в селах із широким вибором насіння та іншого посадкового матеріалу. Об'єднання допомагає фермерам скоротити витрати на обслуговування сільськогосподарського виробництва, а також збільшити товарність та прибутковість виробництва.

Починаючи з 1905 року в Німеччині виникають різні сільськогосподарські об'єднання, засновані на принципах Райффайзена (табл. 1)

Таблиця 1. Еволюція розвитку німецьких сільськогосподарських об'єднань*

Рік заснування	Назва об'єднань	Німецька назва об'єднань
1905	Головна Федерація сільськогосподарських кооперативів Німеччини	Generalverband ländlicher Genossenschaften für Deutschland
1913	Федерація Рейху німецьких сільськогосподарських кооперативів	Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften
1930	Федерація Рейху німецьких сільськогосподарських кооперативів – Райффайзен	Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften – Raiffeisen – e. V.
1934	Продовольча асоціація Рейху	Reichsnährstand
1945	Виникають різноманітні кооперативні асоціації	Deutschland Raiffeisen Föderation
1948	Німецька федерація Райффайзен	
1972	Німецький союз Райффайзен; Німецький союз Шульце-Деліч	Deutscher Raiffeisenband; Deutscher Genossenschaftsverband Schulze-Delitzsch
1991	Німецька федерація Райффайзен	Deutschland Raiffeisen Föderation

*Джерело: Складено автором за даними: [4]

Найпотужнішою сучасною сільськогосподарською федерацією є Німецька федерація Райффайзен (DGRV), до складу якої входять три наступні німецькі асоціації, що представляють інтереси сільськогосподарських кооперативів:

- Німецький Союз Райффайзен (DRV);
- Федерація німецького народного банку та Райффайзенбанк (BRV);
- Центральна федерація об'єднаної комерційної групи (ZGV).

Німецький Союз Райффайзен представляє інтереси сільськогосподарських кооперативів "Райффайзен" в уряді, парламенті, в адміністраціях та інших інститутах,

а також на національному та міжнародному рівнях. До складу Німецького Союзу Райффайзен входять 11 регіональних асоціацій, 4 інститути федерального рівня, 37 регіональних центрів та 3950 товарних та сервісних сільськогосподарських кооперативів "Райффайзен".

До інститутів федерального рівня входять: Німецький товарний центр Райффайзен у Франкфурті, Німецький Молочний Офіс в Гамбурзі, Винно маркетинговий центр Німецького виноробного кооперативу в Боні, Федеральна Організація виробників овочів та фруктів в Боні. Ці інститути виконують найважливішу функцію в організації "Райффайзен", а саме: координують заходи щодо підтримки балансу на ринку на федеральному

рівні, координують закупівлю та продаж на міжнародному та національних ринках, розвивають спільні бренди членів організації та при необхідності сприяють в отриманні фінансової підтримки членам організації.

До регіональних центрів входять: центральні постачальницькі та маркетингові кооперативи, молочні центри, центральні скотарські та м'ясні кооперативи, центральні виноробні кооперативи, центри обробки даних. Регіональні центри об'єднують первісні кооперативи. Головною їх задачею є організація поставок товарів з філіалів на умовах закупівлі та продаж.

Первісні сільськогосподарські кооперативи можуть організуватися в будь-якому регіоні Німеччині на місцевому рівні та є основою сільськогосподарської кооперації "Райффайзен". Вони господарюють в одному або декількох населених пунктах, які знаходяться поруч, ведуть автономну господарську діяльність, економічно та юридично незалежні. Кооперативи забезпечують фермерів первісними оборотними активами, надають консультації, збирають та просувають на ринку продукцію фермерів.

Сільськогосподарські кооперативи "Райффайзен" пропонують широкий сектор сервісу для своїх членів, а саме: забезпечують та постачають фермерам виробничі матеріали такі як насіння, добриво, комбикорма, сільськогосподарську техніку; збирають та просувають сільськогосподарську продукцію фермерів на національному та міжнародному ринках, консультують фермерів з приводу виробництва, просування та продажу сільськогосподарської продукції.

Німецькі фермери не тільки продають більшу частину виробленої продукції через сільськогосподарські кооперативи, а також закупають продовольчу та іншу сільськогосподарську продукцію в кооперативах.

Німеччина поділяється на 16 земель і в кожній землі представлений сільськогосподарський кооператив "Райффайзен".

Так, одним з найбільш потужніших сучасних німецьких кооперативів є Центральний товарний кооператив

(ЦТК) Райффайзен Реін-Маін (Reiffeisen Waren -Zentrale Rein-Main (RWZ)). ЦТК "Райффайзен" є третім за величиною кооперативним центром в Німеччині, який об'єднує біля 70000 фермерів та виноробів. В ньому працюють біля 2700 робітників. Головний офіс кооперативу знаходиться в Кельні, а його первісні кооперативи представлені в 200 місцях земель Німеччини тобто по всій країні. Основні напрями діяльності кооперативу:

- виноградарство та виноробство: організація надання послуг та управління запасами, організація прийому сировини, організація зберігання, переробка винограду та виробництво вина;
- рослинництво (картопля, зернові та олійні культури) та садівництво: організація надання послуг та управління запасами, організація прийому сировини, організація зберігання;
- забезпечення кормами, насіннєвим матеріалом, добривом, засобами захисту рослин;
- переробка зернових та виробництво комбикормів для годування тварин (корів, биків, свиней, поросят, овець, птахів, кролів, коней);
- виробництво мінеральних добрив (азотні, фосфорні, калійні, соляні, вапняні);
- машинна кооперація (спільне використання сільськогосподарської техніки);
- постачання палива в тому числі біодизельного;
- організація логістики;
- просування та збут сільськогосподарської продукції;
- постачання будівельних матеріалів та надання будівельного сервісу [4].

Більш детальна спеціалізація по видах діяльності ЦТК Райффайзен Реін-Маін представлена в таблиці 2.

Таблиця 2. Обслуговування сільськогосподарських кооперативів "Райффайзен" в Німеччині*

Види діяльності	Напрями діяльності	Частка, %
Виробництво мінеральних добрив	Азотні, фосфорні (фосфорні та фосфат-калійні), калійні, вапняні, соляні	7
Забезпечення фермерів засобами захисту рослин	Фітофтороз картофеля, пестециди, гербіциди тощо	5
Забезпечення та обробка насіння	Забезпечення ранньоспілими сортами з підвищеною стійкістю до засухи, високоурожайними сортами, насінням озимих культур (овес, ячмінь, пшениця, жито, ріпак, кукурудза тощо); обробка насіння	3
Переробка зернових та виробництво кормів для годування тварин	Продаж комбикормів та змішування окремих компонентів на власних переробних заводах (8 підприємств)	10
Спільне використання та обслуговування сільськогосподарської техніки	Агротехніка (трактори, комбайни, сівалки, оприскувачі, ґрунтооброблююча техніка тощо), техніка для збору переробки винограду, садова техніка, автотранспортні засоби, обладнання для збору, охолодження та зберігання молока	9
Виноградарство та виноробство	Організація збору та постачання винограду, який вирощується фермерами та переробка його на власних винних заводах	3
Зернові та олійні культури	Організація надання послуг та управління запасами, організація збору, прийому, очистки та зберігання зерна	22
Картопля	Забезпечення посадковим матеріалом фермерів, організація збору, постачання, зберігання та переробки картоплі	12
Логістика та надання послуг в тому числі з рослинництва та садівництва	Організація доставки та зберігання сільськогосподарської продукції, консультування, забезпечення сільськогосподарською технікою, обладнанням та посадковим матеріалом	1
Паливо	Постачання палива, біомаси, біодизелю, газу, змащувальних матеріалів та олій, вуглю	20
Дослідження ринків, просування та збут товарів	По всіх видах діяльності	5
Постачання будівельних матеріалів та надання будівельного сервісу	Будівництво власних складів, сховищ для зберігання зерна, насіння, техніки, добрив, засобів захисту рослин тощо, будівництво власних заводів та інших господарських споруд	3

*Джерело: Складено автором за даними: [4]

З таблиці видно, що Центральний товарний кооператив Райфайзен Рейн-Майн є багатофункціональною структурою, який не тільки допомагає фермерам збирати та реалізовувати сільськогосподарську продукцію, а також намагається розвивати і інші види діяльності, які необхідні фермерам для ефективного господарювання, а саме: вирощування, збір, просування та реалізація сільськогосподарської продукції. До основних видів діяльності ЦТК Райфайзен Рейн-Майн можна віднести: переробку зернових та виробництво кормів для годування тварин; спільне використання та обслуговування сільськогосподарської техніки; організацію збору, прийому, очистки та зберігання зерна; організацію збору, постачання, зберігання та переробки картоплі, постачання палива, біомаси, біодизелю, газу, змащувальних матеріалів та олій, вугілля (табл.2).

Отже, аналіз досвіду розвитку сільськогосподарської кооперації в Німеччині дозволяє стверджувати, що сільськогосподарський кооператив є ефективною, соціально-економічною формою господарювання в аграрному секторі економіки за умов глобалізації, оскільки, з одного боку, надаючи необхідні послуги господарствам-членам сприяє їх конкурентоспроможності та ефектив-

ному господарюванню, а з іншого – забезпечує ефективно та бережливе використання природних ресурсів з дотриманням сівозмін та співвідношенням між тваринництвом та рослинництвом, використанням органічних добрив, підтримуючи родючість ґрунтів, а також забезпечує зайнятість сільського населення, самозайнятість фермерів при збереженні їх господарської самостійності у співпраці з кооперативом.

Список використаної літератури. 1. Новичкова Н. Закономерности глобализации мирового сельского хозяйства и ее проявление в сельском хозяйстве России: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.01 / Новичкова Наталья Александровна. – М., 2004. – 195 с. 2. Alain de Janvry. *The Agrarian Question and Reformism in Latin America*. – Johns Hopkins University Press, 1981. – 352 p. 3. Молдаван Л.В. Соціально-економічна сутність сільськогосподарських підприємств. – В монографії "Іноваційні трансформації аграрного сектора економіки" / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.И. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – С. 235-250. 4. Сайт Центрального товарного кооперативу Райфайзен Рейн-Майн. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rwz.de/> 5. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію". [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97-%E2%F0> 6. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 25 серпня 2009 р.: – К.: Паливода А.В., 2009. – 192 с.

Надійшла до редколегії 29.01.13

УДК 339.732

І. Жмудська, асп. (КНУ імені Тараса Шевченка)

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті розглядаються поняття конкурентних переваг транснаціональних корпорацій, умови та фактори формування конкурентних переваг ТНК в умовах глобалізації.

Ключові слова: конкурентні переваги, ТНК, глобалізація, джерела конкурентних переваг ТНК.

В статье рассматривается понятие конкурентных преимуществ транснациональных корпораций, условия и факторы формирования конкурентных преимуществ ТНК в условиях глобализации.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, ТНК, глобализация, источники конкурентных преимуществ ТНК.

The expression "competitive advantages" of transnational corporations, conditions and factors of forming of the competitive advantages are considered in the article.

Keywords: competitive advantages, transnational corporation, globalization, sources of the competitive advantages of transnational corporations.

Однією із основних закономірностей процесу глобалізації, що поширюється в останні два десятиліття та охоплює більшість країн світу, є посилення конкурентної боротьби. Провідне місце як в ініціюванні та використанні глобальних перетворень, так і у зміні умов конкуренції належить транснаціональним корпораціям (ТНК).

Зростаюча могутність транснаціональних корпорацій істотно змінює умови конкуренції та призводить до перетворення показників господарської діяльності ТНК у критерії ефективності для усіх господарюючих суб'єктів світового ринку. Ці обставини вимагають вивчення проблеми конкурентоздатності ТНК, зміни її структури та способів посилення її елементів у жорстких умовах глобалізації.

Проблеми підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів представлені у роботах таких дослідників, як Ансофф І., Акофф Р., Кемпбел Д., Левіт Т., Мілгром П., Портер М. Е., Роберте Дж., Стоунхаус Д., Стрікленд А. Дж., Томпсон А. А.

Серед вітчизняних учених у даному напрямі проводили дослідження І.В. Балабанова, В.Д. Базилевич, С.Ю. Безсмертний, З.В. Герасимчук, Н.Г. Міценко, О.В. М'ясников, В.А. Павлова, Н.В. Ракша, О.С. Смик, А.І. Старостіна, Н.В. Сурженко, Р.А. Фатхутдинов, О.С. Харитоновна та ін. Умови та специфіку діяльності ТНК, практику забезпечення конкурентоспроможності у них в умовах глобалізації досліджували Н.П. Губар,

Н.Ю. Коніна, В.В. Македон, Є.В. Осадчук, Л.В. Руденко-Сударєва та інші.

Праці перерахованих дослідників збагачують знання щодо проблем конкурентоздатності транснаціональних корпорацій в мінливих умовах конкуренції. У той же час їх вивчення підтвердило недостатню розробку важливих аспектів даної теми. Подальшого розвитку потребують питання щодо досягнення та отримання стійких конкурентних переваг ТНК з урахуванням особливостей їх діяльності та змін міжнародного підприємницького середовища, які обумовлені продовженням процесів глобалізації, швидким розвитком інформаційних технологій, активізацією інноваційної діяльності, зміною технологій та іншими чинниками.

Однією з базових категорій теорії конкуренції, що визначає конкурентоспроможність країни, регіону, суб'єкта господарювання, підприємства та є основою її забезпечення, є "конкурентні переваги" (КП).

Під конкурентною перевагою слід розуміти позитивні відмінності суб'єктів господарювання від конкурентів в деяких або в усіх видах діяльності, які забезпечують підвищення соціально-економічної ефективності в короткотерміновому періоді й виживання в довготерміновому за рахунок постійного пошуку нових можливостей і швидкої адаптації до навколишнього оточення та умов конкурентної боротьби, що змінюються [9].

У спеціальній літературі з маркетингу, як правило, наводять такі три вимоги, яким повинні відповідати кон-